

Kun Kemiönsaarelaisista tuli kansalaisia

Koulujen rakentamista pidettiin säätyläisten keksintönä, jonka tarkoituksena oli köyhdyttää jo ennestään köyhää tavallista kansaa. Koulut olivat varma keino saada ajattelemattomat nuoret ylpistymään.

Näin kielteisesti eräät Kemiön suurtilalliset Adèle Wemanin mukaan ajattelivat tavallisen kansan kouluttautumisesta, kun paikkakunnalla 1870-luvulla keskusteltiin kansakoulun tarpeellisuudesta. Prosessi, joka seuraavan viidenkymmenen vuoden aikana muuttaisi suomalaiset passiivisista alamaaisista modernin ja tasa-arvoisen kansalaisyhteiskunnan aktiivisiksi kansalaisiksi, oli hetkeä aiemmin alkanut. Wemanin muistelmista *Minnen i skuggor och dagar* (1933) peräisin oleva lainaus paljastaa, että kehitystä, jonka keskiössä olivat etenkin kansakoulu ja yhdistyselämä, myös vastustettiin.

Adèle Wemania voidaan pitää Kemiön kansalaisyhteiskunnan synnyn ruumiillistumana. Vuonna 1844 syntynyt ja pääasiassa Kemiössä varttunut nainen oli itse aikuisuuden kynnyksellä vuosikymmenen vaihteessa 1860. Kirjoittaututtuaan 13-vuotiaana vuonna 1857 tyttökouluun Svenska fruntimmerskolan i Åbo Turussa hänen kantansa tyttöjen koulunkäynnin tarpeellisuudesta noudatteli vielä 1800-luvun alussa vallalla ollutta linjaa: "Tytöt eivät tarvitse syvällisempää opetusta, eivätkä he olleet luonnostaan yhtä älykkäitä tai lahjakkaita kuin miesväki."

Skeptisyys hälveni nopeasti, kun koulussa eteen avautui aivan uudenlainen maailma: "Historian tunneilla kuvittelin itseni mielelläni hovineidoksi jonkun mahtavan hallitsijan valtakuntaan, ja maantiedon tunneilla matkustin mitä mielenkiintoisimpiin maihin." Muutos huolettomasta lapsesta pohdiskelevaiseksi naiseksi tapahtui Wemanin omien sanojen mukaan Viipurissa sukulaisten luona vietetyn pidemmän ajanjakson aikana. Kansainvälisessä kaupungissa hän pääsi tutustumaan rikkaaseen sosiaaliseen elämään sekä kulttuurielämään. Kun hän palasi kotikonnuilleen Kemiöön, hänellä oli uusi tehtävä: hän oli päättänyt omistaa elämänsä "koulutuksen nostattamiselle".

Elämäntehtävänsä toteuttamiseksi Weman ja hänen serkkunsa Alma Dahl perustivat Gundbyn kartanoon vaatimattoman yksityiskoulun, jossa he opettivat lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen perustaitoja työläisten lapsille. Muutaman vuoden kuluttua koulu siirrettiin pitäjäntupaan. 1870-luvun alussa Weman ehdotti kunnalle kansakoulun

perustamista Kemiöön. Ehdotus toteutui, vaikka osa seudun mahtimiehistä pitikin koulua "painolastina" kunnalle. Myöhemmin ensimmäinen kansakoulu yhdistettiin vuonna 1882 perustettuun Vretan kansakouluun.

Weman teki Kemiön kansansivistyksen eteen suurenmoisen elämäntyön, vaikka hänellä ei ollut muodollista opettajankoulutusta. Vuodesta 1885 eteenpäin hän opetti yhdessä entisen oppilaansa Nils Oskar Janssonin kanssa, joka hänkin tunnetaan paikkakunnan merkittävänä kansansivistäjänä. Kansakoulun ansiosta suomalaisten yhteinen kansallinen identiteetti alkoi vähitellen muotoutua. Kaikki suomalaislapset eivät vielä käyneet koulua, mutta kun yhä useammat kävivät, he oppivat asuinpaikastaan riippumatta samoja asioita Suomen historiasta ja maantieteestä.

Kansakoulun ohella myös yhdistyselämän synnyllä oli suuri vaikutus kansalaisyhteiskunnan nousuun. Kansansivistys oli myös yhdistysten toiminnan kulmakiviä, ja niinpä Wemanista tuli liikkeellepaneva voima myös tällä saralla. Hänen tavoitteenaan oli tehdä kemiönsaarelaisista aktiivisia kansalaisia ja luoda paikkakunnalle yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhdistykset kokosivat yhteen erilaisista sosiaalisista taustoista tulevia ihmisiä järjestämään yhdessä tapahtumia ja viemään läpi yhteisiä hankkeita.

Weman osallistui yhdistyselämään pääasiassa nuorisoseuraliikkeen kautta. Ensimmäiset nuorisoseurat yhdistivät voimansa vuonna 1894, ja ottivat kaksi vuotta myöhemmin nimekseen Kimito ungdomsförening (Kemiön nuorisoseura). Kemiön nuorisoseurasta tuli alueen johtava yhdistys, joka toimi muiden alueen nuorisojärjestöjen esikuvana sekä solmukohtana samankaltaisten yhdistysten verkostossa, joka pian ulottui ympäri Suomen. Yhdistyksen suurin ponnistus oli Wrethallan nuorisoseurantalon rakentamiseen tarvittujen varojen kerääminen.

Wrethallan vihkiäisiä vietettiin vuonna 1899, siis samana vuonna, jolloin Suomessa alkoi niin sanottu ensimmäinen sorto- tai venäläistämiskausi. Venäjän kansallismieliset piirit olivat jo vuosia arvostelleet Suomen suuriruhtinaskunnan erityisasemaa keisarikunnassa ja leimanneet suomalaiset "separatisteiksi". Weman kirjoitti tuolloin, että Venäjän lisääntynyt painostus näkyi myös nuorisoseuran toiminnassa. Tapahtumien järjestämislupien saaminen kävi yhä vaikeammaksi, puheita jouduttiin sensuroimaan ja Venäjän viranomaiset palkkasivat "vakoojia" soluttautumaan nuorisojärjestön juhliin. Venäläiset näkivät kukoistavassa

yhdistyselämässä "kasvavan vaaran, joka on saatava ruotuun valppaudella, vakoilulla ja ilmiannoilla".

Esimerkki korostaa sen kansalaisaktiivisuuden merkitystä, jonka luomiseen Weman osallistui Kemiössä. On pitkälti kansansivistyksen ja yhdistysten ansiota, että suomalaiset onnistuivat säilyttämään kansallistuntonsa ja vastustamaan venäläistämistoimia poliittisesti haastavina aikoina ennen vuotta 1917. Venäjän viranomaisilla oli valta riistää suomalaisilta poliittinen vaikutusvalta, mutta he eivät kyenneet tavoittamaan kansalaisyhteiskuntaa, jonka lonkerot ulottuivat koko maahan.

Kemiönsaaren asukkaiden muuttuminen aktiivisiksi kansalaisiksi 1800-luvun lopulla noudatteli samaa kaavaa kuin muuallakin Suomessa. Harvassa paikassa muutosta on kuitenkaan kuvattu niin elävästi kuin Kemiössä. Muistelmissaan Adèle Weman ei korosta vain omaa rooliaan paikallisen kansalaisyhteiskunnan synnyssä, vaan hän kuvailee myös joitakin muita prosessiin osallistuneita henkilöitä, myös heitä, jotka vastustivat muutosta.

Kemiönsaarella nykyisin toimivat yhdistykset jatkavat Wemanin aikana alkunsa saanutta kansalaisaktiivisuuden perinnettä. Rikas ja monipuolinen kansalaisyhteiskunta on ollut ja tulee olemaan hyvinvointiin, tasa-arvoon ja demokraattisuuteen tähtäävän yhteiskunnan kulmakivi. Siksi on tärkeää varmistaa, Adèle Wemania lainatakseni, että "ahkera ja loputon työinnostus" jatkuu vastaisuudessakin.

Johanna Wassholm, dosentti, FT